

КОСТЯНТИН
ДОРОШЕНКО

КОЗНІ
ТИВНЕ
РОЗМІ
НУВАННЯ



*Видання підготовлено за сприяння державної установи
«Український інститут книги»
за кошти державного бюджету України
та призначене для поповнення бібліотечних фондів.*

*Авторська думка може не збігатися з офіційною позицією
державної установи «Український інститут книги»*

**УКРАЇНСЬКИЙ
ІНСТИТУТ
//ІІІКНИГИ**

*За участі громадської організації
«Колекція Бориса і Тетяни Гриньових»*

**GRYNYOV 
ART 
COLLECTION**



Костянтин Дорошенко

КОГНІТИВНЕ РОЗМІНУВАННЯ

ВИДАВНИЦТВО АНЕТТИ АНТОНЕНКО
ЛЬВІВ

УДК 821.161.2-2

Д-69

Костянтин Дорошенко

КОГНІТИВНЕ РОЗМІНУВАННЯ

Есе

«Когнітивне розмінування» — збірка текстів критика та публіциста Костянтина Дорошенка, що досліджує культурні процеси України доби Незалежності, зосереджуючись на їхньому зв'язку з глобальними тенденціями. Автор аналізує проекти українських митців на міжнародній арені, їхній внесок у світові культурні дискусії, розмірковує про художні аспекти глобалізації, локалізації, глокалізації, а також — деколонізації. Та й сама назва відсилає до подолання імперських наративів. Крізь призму мистецтва в книжці розглядається формування України як відкритого суспільства, українські інтелектуальні ініціативи та вплив міжнародних подій, як-от Венеційської бієнале. Дорошенко пропонує глибоке осмислення культурних явищ — як відомих і медійних, так і тих, що опинилися на маргінесах суспільного інтересу.

Усі права застережені. Жодну частину цього видання не можна перевидавати, перекладати, зберігати в пошукових системах або передавати в будь-якій формі та будь-яким засобом (електронним, механічним, фотокопіюванням або іншим) без попередньої письмової згоди на це **ТОВ «Видавництво Анетти Антоненко»**.

© Костянтин Дорошенко, текст, 2024

© Віталій Кравець, портрет на обкладинці, 2024

© Видавництво Анетти Антоненко, 2024

ISBN 978-617-553-072-6

Mille plateaux
Костянтина Дорошенка.
Український вимір

Зазвичай, читаючи Дорошенка, знаходиш референси й ракурси, які б не спали на думку без його власного непересічного погляду на сучасну українську культуру.

Так, назва блоку «Україна на Плато людства» миттєво спровокувала флешбек до 49-ї Венеціанської бієнале з темою «Плато людства. Бієнале візуальних мистецтв як платформа людства» (2001 р.) під кураторством легендарного реформатора Гаральда Зеємана. Він уважним оком вихопив з «тисячі інших» роботу «Психоделічне вторгнення панцирника “Потьомкін” у тавтологічний галюциноз Сергія Ейзенштейна» Олександра Ройтбурда. Наслідки цієї уважності для митця добре описані в статті «Вправи для двох тіл і пам’ятника в Сохо».

Чи претендує Костянтин Дорошенко на замах Зеємана створити «позачасову величну розповідь про людське існування в його часі»? Певною мірою, зокрема тією, що притаманна всім амбітним документаторам мистецьких явищ поза обмеженість лінійних темпоральних парадигм.

Чи досяг він особистого плато у фіксації вищеназваної процесуальності? У сенсі зупинки перед черговим ривком — напевно, так. Адже це момент візіонерства щодо нових можливостей, виходу за власні межі. Так само релевантна ця метафора для України («1920–2020. Стисла історія українського мистецтва на тлі розвитку держави»).

Читаючи цю книжку, не можу не порівняти в деяких площинах Дорошенка і Зеємана, який, формуючи концепцію бієнале, думав про ризомність і картографію Дельоза та Гваттарі в їхніх «Тисяча плато». І, подібно до Зеємана, Дорошенко переказує історію мистецтва через історію утопій і історію невдач — «поетичного виміру мистецтва», замість історії влади: «Ішлося не про владу, а про зміни, любов і підривну діяльність. Це був новий спосіб робити шоу, не лише документуючи світ, але й створюючи його» (Зеєман).

Недарма «шоу» 2001-го розпочинала саме скульптура Йозефа Бойса — «Кінець ХХ століття» (1968), найяскравіша ілюстрація до «соціального утопізму». І, гадаю, «Психоделічне вторгнення» Ройтбурда для Зеємана теж було про «кінець утопії» на посттоталітарних теренах. Точніше, про мрію щодо кінця. «Машина війни» безперервно переробляє її на добриво для нового терору. Автор збірки це чутко вловив: «Продовження лінії первородного звірства психології натовпу очевидне: тоталітарні ідеології апелюють саме до пам'яті тисячоліть, у які обожнювали насильство».

Дорошенко теж має власну прив'язку до Бойса, убачаючи в практиках Андрія Сагайдаковського ідеологічне наслідування бойсівського створення мистецького через речі, що не мають жодного стосунку до мистецтва: «Ми не можемо знати, що відбувається зі столом, коли ми від нього відвертаємося, — можливо, він перетворюється на кенгуру?» — так дотепно вводить автор зауваження Бертрана Рассела щодо «непевності, ефемерності і непереконливості того, що ми звично вважаємо реальністю».

Ця ремарка є хитким містком між надією Франциска Асизького і макабром Густава Майрінка — уособленим в образі Путіна в костюмі французького короля Франциска Великого з картин Нікаса Сафронова. Кожен обирає своє. Костянтин обрав «М'яку частину столу» — інсталяцію, через яку Сагайдаковський «мінє місцями ілюзію та реальність, бентежачи здоровий глузд і передбачуваність реакції глядача, дезорієнтуючи його, сіючи сумнів щодо правильності стереотипного світосприйняття».

Власне, цей зеєманівський підхід — уважно роздивлятися, що коїться на мистецькій сцені (не лише в умовному Центрі, а й на маргінесах) — робить читання Дорошенка безцінним з точки зору неочікуваних інсайтів. Ми бачимо не жагу самовдоволеного розвінчування, а критику, вбудовану в досліджуваний дискурс. Ця добірка інкапсулює певний патерн аналітичної поведінки автора. Онтологічна відраза до фарисейства є характерною рисою Дорошенка і як людини, і як культуролога. При тому щира емпатичність залишається наскрізною рисою його підходу до явищ і окремих особистостей, не проявлених, «периферійних», забутих чи затертих десятиліттями тоталітаризму, або через ідеологічну незручність.

Це є своєрідним відлунням міркувань Зеємана про те, що глобалізація без коріння не має сенсу в мистецтві, що сучасні митці не спорадично стверджують власну ідентичність, а апелюють до глибинного в нас, що є породженням локальної вкоріненості. Про що нам невтомно нагадує й автор книжки, чітко дотримуючись принципу «незабуття в колоніальних ландшафтах» (Кейт Макміллан). В есеї «Україна як метод» він покликається на Ботакос Касимбекову, яка вважає, що «Україна — безпечний простір, де люди з різних країн можуть зустрічатися не в колишній колоніальній метрополії, у якій виробництво знання контаміноване колоніальним тиском, концепціями та колоніальними ієрархіями». Це й про усвідомлення досвіду утисків.

Загалом, Дорошенко є вправним спостерігачем одвічної гри в «людське та людяне», коливання на дуже тонкій проволочі толерування світогляду Іншого — від конфуціанської «ієрархізованої обрядовості» до «трансгресії звичайного» і десакралізації культурних кліше, коли будь-яка міфологія перетворюється ринком на мелодраму. Його тонка іронія є вкрай помічною, коли стикаєшся з цинічно загорнутим в маркетингові шати пафосом, там, де й досі чимало неоприятних історій справжнього насильства.

Закінчу ще однією відсилкою до «духовної спадщини» Зеємана, а саме до його візії «суспільства одержимих» —

неординарних інтерпретаторів цайтгастів, з гострим почуттям історії й готовністю постійно «ризикувати інтелектуально, естетично та концептуально». Дорошенко мені видається фігурою, чия «одержимість» є квитком до подібного осередку.

І, безперечно, «одержимі» мають опікуватися найактуальнішою проблемою нашого сьогодення: «Когнітивна деокупація розповсюдиться не лише на поневолені Москвою народи, але й на тих, хто потрапив під гіпноз її державної та культурної традиції, абсолютизуючої владу, насильство і страх». Амінь.

Юлія Манукян

УКРАЇНА ЯК МЕТОД

Когнітивне розмінування

2023-й став роком морської перемоги України. Державою, яка не має власного флоту, нейтралізовано щонайменше двадцять суден Чорноморського флоту РФ, організовано коридор для постачання зерна з українських портів, попри загрози та блокаду Кремля. Як зауважує оглядач американського видання *The Hill* Стівен Бланк, «ці перемоги розкривають стратегічний інтелект України в координації воєнних операцій, кінцева ціль яких — викинути Росію з Криму».

Деокупація Криму неминуча та необхідна вона не лише Україні. Йдеться про засади світової безпеки, верховенство міжнародного права та збереження національно-культурного розмаїття. Уже зараз в Україні ведеться робота з когнітивної деокупації. Поки російська влада утримує півострів у зоні заперечення прав людини, консервації пострадянської вивченої безпорадності та інтелектуального безчасся, в Україні відбуваються масштабні політичні й соціальні зміни. Серед молоді спостерігається сплеск цікавості до національної історії та культури, де вагоме місце посідає спадщина корінних і малих народів.

Конструкти російської імперської історіографії, головним завданням котрої було й залишається виправдання загарбницької політики, відтворюються століттями та мають усе більш карикатурний і безпорадний вигляд в інформаційну добу. Практика засекречування архівів, викрадення або знищення культурно-історичних документів і цінностей сьогодні лише посилює процеси критичного переосмислення та деколонізаційної уваги народів до своєї ідентичності.

Постійна представниця президента України в АР Крим Таміла Ташева, цитуючи свого друга-військового, назвала цей процес «когнітивним розмінуванням». Формулювання прозвучало на організованому мисткинею Леніє Ібрагімовою київському форумі громадської ініціативи *Müteşem Qırım* («Розкішний Крим») — платформі діалогу представників національних меншин, які проживають в Україні. Відповіддю на чергову хвилю російського терору, розгорненого в реаліях неможливої раніше інформаційної прозорості, стало відродження суб'єктності тих, кого імперська політика століттями маргіналізувала й асимілювала. Усвідомлення ними права на гідність бути собою та необхідності солідарності.

Злочини російських окупантів проти людяності, котрі фіксуються та отримують міжнародну публічність практично в режимі реального часу, актуалізували цікавість до традиції московської воєнної агресії й колоніальної політики. Нагадали про нещодавні провокації та війни в Молдові, Ічкерії, Грузії, Сирії. Але й сфокусували увагу на експансіонізмі як засадничій основі московської державності, починаючи з поневолення Новгородської республіки за Івана III. Громадяни Новгорода, які не прийняли вимог «холопства государева», були депортовані з рідної землі, вічовий дзвін, символ новгородських прав і вольностей — демонтований та вивезений до самозваної метрополії.

Російська війна проти України демонструє не лише спадкоємність, але й посилення цієї традиції за рахунок використання нових воєнних технологій у комплексі з середньовічною жорстокістю. Вимушена переселенка з Маріуполя нагадала на форумі про долю свого народу — урумів, яких називають також греко-татарами. За Катерини II їх депортували з Криму, поселивши в приазовських степах. Найвідоміша урумська народна пісня присвячена тузі за рідним Кримом, якого їм тепер не побачити. З урумів походить, наприклад, художник Архип Куїнджі, чия образотворчість просякнута південноукраїнськими кольорами та світлом. Нині життя та побутування урумів знову атакує

Кінець безкоштовного
уривку. Щоби читати
далі, придбайте, будь
ласка, повну версію
книги.